

**LELKES GYÖRGY: MAGYARORSZÁG 1903–1912 KÖZÖTT
TÖRZSKÖNYVEZETT LAKOTTHELYEI A XX. SZÁZAD VÉGÉN**
Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2001. 269 lap

A magyarországi helységnévrendezésről, az Országos Községi Törzskönyvbizottság 1898 és 1912 közötti működéséről MEZŐ ANDRÁS kutatásai alapján sokat tudhatunk. A régi és új helységnevek egymáshoz való viszonyát (változatlanul hagyását vagy a változtatás mikéntjét) kimerítő munkában dolgozta föl (A magyar hivatalos helységnévadás. Bp., 1982; adattára azonban csak 1999-ben jelent meg: Adatok a magyar hivatalos helységnévadáshoz. Nyíregyháza, 575 lap). Noha mindkét könyvnek kiváló mutatója van, természetesen csak a községek és városok nevei szerepelnek bennük, s hiányoznak azoknak a pusztáknak, majoroknak, tanyacsoportoknak stb. nevei, amelyekkel foglalkozott a Törzskönyvbizottság, de nem voltak önálló települések. Ezek eddigi megnevezése „külterületi lakott hely” volt, így szerepelt valamennyi hivatalos helységnévtárban, s amelyet hosszadalmassága, körülményessége ellenére megszoktunk, mondhatni: toponimiai terminus technicusnak tartottunk. LELKES GYÖRGY most ismertető kötetében ezt a szakszót fölvaltotta a főként helyesírásában szokatlan új terminus, az egybeírt „lakotthely”, ami azonban nem azonos az általa fölvaltottal, hiszen ebbe az újba beletartoznak a települések: falvak, községek, városok, de még a főváros is! Meggondolandó, hogy önmagában használható-e a „lakotthely”, s megállapodik-e a magyar helynévkutatók tábora abban, hogy ez csak „külterületi” lakotthelyekre vonatkozik, vagy cikkekben, tanulmányokban ezután is használunk kell a megszorító jelzőt, ha nem településekről van szó. Továbbá magában foglalja-e ez az új kifejezés a magányos tanyákat, illetve azok neveit? Végül pedig alkothatunk-e összetételeket egy ilyen mesterséges összetétellel? Mondhatjuk vagy írhatjuk-e: „lakotthelynevek”, vagy „lakotthely-nevek”? Úgy vélem, nem nélkülözhetjük írásainkban a „külterületi” melléknevet akkor sem, ha a „lakotthely” szót egybeírjuk, összetételben pedig a kötőjeles formát javaslom. Természetesen mindezt a jövő, a következő kutatónemzedék írásgyakorlata fogja eldönteni, s az lesz az elfogadott, amit az általános használat kialakít.

Mindez természetesen nem befolyásolja a könyv értékét és jelentőségét, hiszen LELKES GYÖRGY összeállítása nagyrészt olyan hiányt pótol, amire a magyar névtudományak éppen olyan szüksége volt és lesz, mint MEZŐ ANDRÁS könyveire. Hogy csak „nagyrészt” teljes ez a munka, az nem a szerző vétké. (Itt említem meg, hogy LELKES szerényen csak „szerkesztő”-nek írja magát a címlapon, de könyve mindenképp jelentős egyéni alkotás). Az említett bizottság ugyanis elsősorban a települések neveivel foglalkozott (azok közül sem volt ideje Árva, Liptó; Fogaras és Hunyad megyék falu- és városneveit törzskönyvezni), s csak a történeti, népesedési, gazdasági vagy egyéb szempontból jelentős külterületi lakott helyek neveinek problémáit vitatta meg. A helységnévtárakban szereplő ilyen jellegű neveknek csak 10-20 százalékáról esett szó, illetve határozta meg a Bizottság ezek hivatalos, törzskönyvezett nevét. Ez sem kevés: 3832 név! Soknak írásváltozatával, mai nevével, korabeli és mai települési hovátartozásával tízezernél több helynevet tartalmaz ez az összeállítás.

Az adatok közlése a volt vármegyék neveinek betűrendjében, áttekinthető táblázatokban történik. Az egyes megyéken belül a régi járásnevek betűrendje, végül pedig az anyatelepülések neveinek betűrendje adja meg az adat helyét. Ez természetesen bonyolult és áttekinthetetlen lenne, de alapos részletességű mutató segíti a gyors tájékozódást.

A táblázatok fölépítése a következő. Első oszlopban állnak a lakotthelyek törzskönyvezett nevei, ha voltak előző nevei vagy párhuzamosan használt névváltozatai. Ezt követi a járás megnevezésének oszlopa, majd a törzskönyvezés idejékor való települési hovátartozás megnevezése, vagyis az a településnév, amelynek területén volt a lakotthely. Ugyanez a sorrendje a mai nevek pontos meghatározásának is. A negyedik oszlop tartalmazza a lakotthely mai magyar, ha a határokon kívül található, az idegen hivatalos nevét álló betűtípussal; ha ilyen hivatalos név nincs, akkor különböző forrásokból (elsősorban autó-, turista- vagy más térképekről) vett egyéb neveket dőlt betűkkel. Ugyanitt különböző megjegyzések vagy rövidítések is utalnak a volt lakotthely mai állapotára (megszűnt, beépült, belterületté lett stb.). A következő (ötödik) oszlop a mai közigazgatási helyet mutatja az ország és megye rövidítésével. Végül pedig az utolsó oszlopban találjuk meg azt a településnevet (magyart; illetőleg idegent, ha nem Magyarországon van), ahová a lakotthely ma tartozik.

Hallatlanul gazdag adatanyagú és hasznosan sokoldalú ez a tájékoztatás, és nagy segítséget ad a helynevek kutatóinak, történészeknek, néprajzosoknak, nyelvészeknek a nevek azonosításában és lokalizálásában, amire szüksége van mindenkinek, aki régi és mai földrajzi nevekkel foglalkozik akár településtörténeti, akár etimológiai, akár néveléttani szempontból.

A hatalmas névanyagban igen részletes, jól kidolgozott mutató segíti a kutatók tájékoztatását. Már terjedelmével (151–261) is tekintélyt parancsolónak látszik, de tartalma vagy inkább fölépítése még inkább elismerésre méltó. Ugyanis nem csupán lapszámmra utal az egyes nevekkal kapcsolatban, hanem megadja a település, a megye és a járás nevét vagy annak a városnak a nevét is, ahová tartozik vagy tartozott a lakotthely.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy újabb kiváló segédkönyvvel gyarapodott a magyar toponímia, de a közigazgatás, helytörténet, nyelvészet és névtan tudománya is. Ne legyen ünneprontás, hogy befejezésül újabb kívánsággal áll elő a recenzens! Hasznos lenne a Törzskönyvbizottság elé nem került, de a régi helynévtárakban (LIPSKY, KORABINSZKY, FÉNYES ELEK, 1873 után megjelent helységnevtárak stb.) előforduló lakotthelyek neveinek összegyűjtése, névváltozásaik nyomon követése, összefoglaló bemutatása, mutatókkal való ellátása. Különösen jó lehetőséget ad erre a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárában folyó munka: a Történelmi Magyarország megyéi 1773 és 1808 közötti történeti helységnevtárainak összeállítása, amely ugyan még közel sem jár a vége felé, de adatai együtt vannak, jól használható cédulákon hozzáférhetők, csak lelkes kutató kell, aki kimeríthetetlen energiával rendelkezik, s vállalja ezt az igen fárasztó munkát. Úgy vélem, erre alkalmasabb személyt az ismertett könyv szerzőjénél, LELKES GYÖRGYNÉL keresve sem lehetne találni.

HAJDÚ MIHÁLY